OIKEUSMINISTERIÖ

Lainvalmisteluosasto

LAUSUNTO

30.5.2017

Eduskunnan lakivaliokunnalle

KANSALAISALOITE KAA 3/2016 vp ÄITIYSLAKI

Oikeusministeriö on lausunut äitiyslakia koskevasta kansalaisaloitteesta KAA 3/2016 vp 18.5.2017. Lakivaliokunta on pyytänyt ministeriöltä lisälausunnon Aito avioliitto ry:n 22.5.2017 lähettämästä uudesta asiantuntijalausunnosta. Ministeriö toteaa lausuntonaan seuraavan.

1. Yleistä

Oikeusministeriö on jo aiemmassa lausunnossaan todennut, että se arvioi lausunnossaan vain kansalaisaloitteeseen ja siitä annettuihin lausuntoihin liittyviä oikeudellisia ja lakiteknisiä kysymyksiä. Ministeriö ei ota kantaa aloitteeseen liittyviin arvoperusteisiin oikeuspoliittisiin kysymyksiin kuten esimerkiksi siihen, tulisiko aloite hyväksyä vai ei tai siihen, tulisiko vastaavat tai osin vastaavat päämäärät toteuttaa jollain vaihtoehtoisella tavalla. Ministeriö on todennut aiemmassa lausunnossaan, että vastikään uudistettua isyyslakia ei ole tarkoituksenmukaista muuttaa ennen kuin laista on kertynyt soveltamiskäytäntöä muutamien vuosien ajalta.

Aito avioliitto ry:n uuden asiantuntijalausunnon keskeinen sisältö on, että lapsella voi olla vain yksi äiti, jolla tarkoitetaan lapsen synnyttänyttä naista. Äitiyttä ei voi luovuttaa toiselle eikä lapsella voi olla useampia äitejä.

Oikeusministeriön 18.5.2017 päivätyssä lausunnossa on todettu, että väestötietojärjestelmässä samaa sukupuolta olevat vanhemmat, joista toinen on adoptoinut toisen puolison lapsen, ovat jo nyt molemmat merkitty äideiksi tai isiksi lapsen biologisen vanhemman tavoin. Lapsella voi siis jo

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Eteläesplanadi 10 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

voimassa olevan järjestelmän mukaan olla kaksi äitiä tai kaksi isää. Aito avioliitto ry:n lausunnossa vaikuttaa sekoittuneen äitiyteen liittyvien termien eri merkitykset. Lapsen *geneettinen äiti* on henkilö, jonka munasolusta lapsi on saanut puolet perimästään. Lapsen *biologisella äidillä* tarkoitetaan useimmiten henkilöä, joka on synnyttänyt lapsen. Lapsen *oikeudellisella äidillä* tarkoitetaan vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan lapsen synnyttänyttä henkilöä, mutta esimerkiksi adoption kautta lapsen oikeudellinen äitiys voidaan nykyisinkin luovuttaa toiselle henkilölle. Aloitteessa KAA 3/2017 vp ei ole kyse geneettisen tai biologisen äitiyden luovuttamisesta toiselle vaan oikeudellisen äitiyden määrittelemisestä.

Oikeudellinen vanhemmuus voi Suomen oikeusjärjestykseen sisältyvän kirjoittamattoman tapaoikeuden mukaan olla vain kahdella henkilöllä yhtä aikaa. Tästä periaatteesta ei ole mahdollista poiketa ilman nimenomaista sääntelyä. Hedelmöityshoitojen osalta kahden vanhemman enimmäislukumäärä on kirjattu hedelmöityshoidoista annetun lain 2 §:n 2 kohtaan, jossa hedelmöityshoitoa saavien henkilöiden enimmäislukumäärä on rajattu kahteen. Aloitteeseen ei oikeusministeriön näkemyksen mukaan sisälly elementtejä, jotka horjuttaisivat tätä lähtökohtaa. Lapsen synnyttäneen äidin lisäksi lapselle voitaisiin aloitteen mukaan vahvistaa lisäksi vain isä tai toinen äiti. Lapsen synnyttäneen äidin oikeudellinen äitiys voi Suomessa päättyä vain adoption kautta.

Aloitteen sivuilla 51 ja 52 on käsitelty aloitteeseen sisältyvien lakiehdotusten perustuslainmukaisuutta. Ehdotuksen ei ole katsottu olevan ristiriidassa perustuslain tai Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Aloite perustuu oikeusministeriössä helmikuussa 2015 viimeisteltyyn hallituksen esitysluonnokseen ja arvio vastaa ehdotuksen perustuslainmukaisuudesta oikeusministeriön tuolloin tekemää arviota. Aito avioliitto ry:n lausunto ei oikeusministeriön näkemyksen mukaan tuo asiassa esiin mitään sellaista uutta, joka vaikuttaisi tähän arvioon.

2. Hedelmöityshoidoista annettua lakia koskevat huomiot

Aito avioliitto ry toteaa lausunnossaan sivulla 5, että äitiyslakiehdotuksen 3 §:n mukaan yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen kanssa suostumuksen hedelmöityshoitoon antavia naisia voisi olla useampia kuin yksi. Yhdistys toteaa myöhemmin samalla sivulla, että äitiyslakiehdotuksessa ei edellytetä, että hoitoa saavien naisten tulisi olla keskenään parisuhteessa.

Oikeusministeriö toteaa, että aloitteeseen sisältyvät ehdotukset äitiyslaiksi ja laiksi hedelmöityshoidoista annetun lain (hedelmöityshoitolain) muuttamisesta muodostavat harkitun kokonaisuuden, jossa ehdotetun äitiyslain 3 § on luettava yhdessä ehdotetun hedelmöityshoitolain 2 §:n kanssa. Ehdotettu uusi hedelmöityshoitolain 2 § ei tulisi muuttamaan voimassaolevan hedelmöityshoitolain 2 §:n 2 kohtaan sisältyvää periaatetta, jonka mukaan hoitoa saavia osapuolia on enimmillään kaksi, joista

toinen on lapsen synnyttävä osapuoli. Ehdotetun hedelmöityshoitolain 2 §:n 1 kohdan muutoksella määriteltäisiin hedelmöityshoitoa saava *pari* uudelleen siten, että pari voisi viitata myös kahteen naiseen. Koska hoitoa saavien enimmäislukumäärä on jo asetettu hedelmöityshoitolain 2 §:ssä kahteen, ei ehdotetun äitiyslain 3 §:ssä ole enää tarpeen asettaa erillistä lukumäärärajoitusta.

Oikeusministeriö toteaa edelleen, että aloitteeseen sisältyvän hedelmöityshoitolain 2 §:ään sisältyy myös Aito avioliitto ry:n edellyttämä parisuhdevaatimus. Ehdotetun hedelmöityshoitolain 2 §:n 1 kohdan mukaan parilla tarkoitetaan naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa taikka kahta naista, *jotka elävät keskenään rekisteröidyssä parisuhteessa tai rekisteröidyn parisuhteen omaisissa olosuhteissa*. Oikeusministeriö on aiemmassa lausunnossaan todennut monen muun lausunnonantajan tavoin, että ehdotetun hedelmöityshoitolain 2 §:ssä tulisi ottaa huomioon 1.3.2017 voimaan tullut avioliittolain muutos, jonka tuloksena kaksi naista voi elää paitsi rekisteröidyssä parisuhteessa myös avioliitossa. Tätä koskeva 2 §:n korjausehdotus sisältyi ministeriön antamaan 18.5.2017 päivättyyn lausuntoon.

Avioliiton, rekisteröidyn parisuhteen tai avioliitonomaisen tai rekisteröidyn parisuhteen omaisen olosuhteen todistaminen ei ole kysymyksenä sellainen, että se liittyisi pelkästään nyt käsiteltävänä olevaan äitiyslakiehdotukseen vaan kysymys on luonteeltaan yleinen ja liittyy sekä samaa että eri sukupuolta olevien parien hedelmöityshoitoihin. Oikeusministeriön käsityksen mukaan hedelmöityshoitoklinikat luottavat nykyisin hoitoon hakeutuvien omaan ilmoitukseen parisuhteestaan ja osoitetiedoistaan. Oikeusministeriön tiedossa ei ole, että tästä käytännöstä olisi aiheutunut Aito avioliitto ry:n lausunnossa sivulla 6 viitatun kaltaisia ristikkäisiä lähisukulaisuustilanteita.

Hoitoon hakeutuvien henkilöiden siviilisäädyn ja mahdollisen yhteisen osoitteen tarkistaminen ennen hoidon antamista edellyttäisi hedelmöityshoitoklinikoilta tiedonsaantioikeutta väestötietojärjestelmän tietoihin. Tiedonsaantioikeudesta väestötietojärjestelmän tietoihin säädetään muun muassa laissa väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista (661/2009). Jos hedelmöityshoidon tarjoajille asetettaisiin velvollisuus tarkistaa hedelmöityshoitoon hakeutuvien siviilisäätyä ja kotiosoitetta koskevat tiedot väestötietojärjestelmästä, oikeusministeriön näkemys on, että tiedot tulisi yhdenvertaisuussyistä tarkistaa sekä samaa että eri sukupuolta olevien parien osalta.